

Lakia ja lastensuojelua keskustelufoorumit

1. Foorumi: Lastensuojelun erityiskysymykset 28.4.2022

Lakia ja lastensuojelu keskustelufoorumien sisältö on rakentunut alueen työntekijöiltä tulleiden ennakkokysymysten pohjalta. Foorumeissa lainsäädännön asiantuntijat ovat vastanneet kysymyksiin suullisesti. Aiheista on käyty yhteistä keskustelua.

Keskustelufoorumissa 28.4.2022 lainsäädännön asiantuntijoina:

Assi Uuskallio, Lehti & kumppanit Oy

Tapio Rätty, eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia

Tämän kirjallisen koosteen 28.4.2022 toteutetusta Lakia ja lastensuojelua -keskustelufoorumista ovat laatineet kehittämiskoordinaattorit Anu Niemi-Weckström ja Katri Turunen. Koosteen on tarkastanut Tapio Rätty, eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia.

1. Miten sosiaalihuoltolaissa tulkitaan tukitoimien/palveluiden aloittaminen vastoin vanhemman suostumusta/yhteistyötä?

”Lastensuojelulain mukaan avohuollon tukitoimet voidaan aloittaa, kun lähivanhempi ja muu perhe ovat ottamassa tukea vastaan, huolimatta siitä, että etävanhempi kieltää tuen. Miten tätä tulkitaan sosiaalihuoltolain mukaisissa tukitoimissa? Entä kun samassa taloudessa asuu molemmat vanhemmat, mutta toinen vanhempi kieltää ja toinen hyväksyy tukitoimet lapselle/nuorelle (tässä tapauksessa tukiperhe suunniteltu palvelu)? Voidaanko edetä sosiaalihuoltolain mukaisena asiakkuutena? Tehdäänkö sosiaalihuoltolain mukainen päätös, vaikka toinen vanhempi on palvelua vastaan?”

Vastaus:

- Jos lapsen huoltajat eivät asu yhdessä ja kyse lapsen sijoittamisesta yksin, lastensuojelulain 37 a §:n mukaisesti avohuollon sijoituksen voi tehdä sen huoltajan suostumuksella, jonka luona lapsi asuu tai jonka kanssa lapsi tulee sijoituksen aikana asumaan.
- Sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut ovat lähtökohtaisesti vapaaehtoisia. Lapsen huoltajat ovat asianosaisia, joten heitä on kuultava. Huoltajan vastustus voi johtaa siihen, että palvelua ei voida järjestää.
 - Jos toinen huoltaja hakee palvelua ja toinen vastustaa palvelun järjestämistä, eikä tämän vuoksi palvelua voida järjestää, on tehtävä kielteinen päätös perusteluineen. Päätös annetaan molemmille huoltajille.
- Jos huoltajat asuvat yhdessä ja toinen huoltaja hakee tukitoimia, palvelun myöntämiseen ilman toisen huoltajan erillistä suostumusta vaikuttaa palvelun luonne. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta säätelee huoltajien yhteistoimintaa, 5 §: ”Jos joku huoltajista ei matkan, sairauden tai muun syyn vuoksi voi osallistua lasta koskevan päätöksen tekemiseen ja ratkaisuun

viivästyemisestä aiheutuisi haittaa, ei hänen suostumuksensa asiassa ole tarpeen. Asiasta, jolla on huomattava merkitys lapsen tulevaisuuden kannalta, voivat huoltajat kuitenkin päättää vain yhdessä, jollei lapsen etu ilmeisesti muuta vaadi.”

- Vähämerkityksellisissä asioissa (esimerkiksi taloudellinen tuki tai rutiiniluonteinen sosiaalihuolto- tai terveydenhuoltolain mukainen palvelu) palvelu voidaan myöntää vain yhden huoltajan suostumuksella ilman toisen huoltajan kuulemistä tai suostumusta. Tai jos on kysymys lapsen huoltoon liittyvistä tosiasiallisista toimenpiteistä, riittää sen huoltajan suostumus, kenen kanssa lapsi pääasiallisesti asuu.
- Jos on kysymys lapsen elämän ja hyvinvoinnin kannalta ratkaisevan tärkeästä päätöksenteosta, edellyttää kummankin huoltajan suostumusta. Tällaisia ovat esimerkiksi asuinpaikka, koulutus, varhaiskasvatuspaikka sekä lapseen konkreettisesti vaikuttavat ja pitkäkestoiset palvelut (esimerkiksi tukiperhe tai perhetyö)
- Jos ratkaisusta seuraa oikeudellisia vaikutuksia tai esimerkiksi maksuvelvoite toiselle huoltajalle, sitä varmemmin tarvitaan toisenkin huoltajan suostumus
- Jos asia on kiireellinen (esim. sosiaalihuoltolaki 12 §), on tehtävä päätös lapsen edun mukaisesti ja annettava molemmille huoltajille. Viime kädessä tuomioistuin antaa ratkaisun.
- Työntekijän tulee ohjata huoltajaa hakemaan ratkaisua huoltotehtäviin, jotta palvelua voidaan myöntää.
- (Edunvalvoja ei ole tällaisessa tapauksessa aina ratkaisu tai välttämättä edunvalvojaa ei tällaisiin tapauksiin myönnetä.)

2. Entä jos lapsi toivoo avohuollon tukitoimia, mutta huoltajat eivät ole yhteistyössä tai ovat kieltäneet tukitoimet?

Vastaus:

- Lähtökohtaisesti avohuollon tukitoimia ei voi järjestää ilman huoltajan suostumusta. Vähintään lähihuoltajan tulee suostua. (katso kysymys 1)
 - Päätös lähetettävä aina molemmille huoltajille.
- Lastensuojelussa 12 vuotta täyttänyt lapsi on asianosainen ja voi vaatia palvelua tai esimerkiksi lastensuojelun taloudellista tukea.
- Palvelun myöntämiseen ilman huoltajan suostumusta vaikuttaa asiasisältö, eli mitä tukea/palvelua asiakas hakee. Jos kyse esimerkiksi taloudellisesta tuesta, se voidaan myöntää ilman huoltajan suostumusta tai jopa vastustuksesta huolimatta.
- Lapsi voi kielto-oikeuden (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista eli [asiakaslaki 11 §](#)) nojalla painavasta syystä kieltää itseään koskevan tiedon antamisen lailliselle huoltajalleen, jollei se ole selvästi lapsen edun vastaista.
 - Sosiaalityöntekijän arvioitava kielto-oikeuden syyt ja merkitystä sekä pohdittava, onko lapsen esittämä syy riittävän painava. Otettava huomioon lapsen ikä ja kehitystaso.
 - Huomioitava lapsen ikä ja kehitystaso: mitä vanhempi lapsi ja mitä vähäisemmästä asiasta huoltajan roolin suhteen on kyse, sen perustellumpaa kiellon noudattaminen voi olla.
 - Jos sosiaalityöntekijän arvion mukaan on lapsen edun vastaista, että huoltajat eivät tiedä lasta koskevasta asiasta, kielto-oikeus väistyy.

3. Jos lapsen huoltaja vastustaa esimerkiksi lasta koskevia tutkimuksia, mutta sosiaalityöntekijä arvioi niiden olevan välttämättömiä lapsen tuen tarpeen arvioimiseksi, mitä voidaan tehdä? Missä tilanteessa sosiaalityöntekijä voi antaa luvan ja missä kohtaan tarvitaan edunvalvojaa?

Vastaus:

- Jos toinen huoltajista katsoo, että lapsi on välttämätön saada tutkimuksiin, on asia järjestäminen huoltajan vastuulla. Hänen on tarvittaessa tehtävä lapsen huoltoon liittyviä ratkaisuja.
 - Terveydenhuollossa tekevät oman ratkaisun siitä, ottavatko vastaan, jos vain toinen huoltaja on antanut luvan.
- Sosiaalityöntekijä ei voi antaa lupaa toisen huoltajan puolesta.
- Lastensuojelulaki 28 §: Hallinto-oikeus voi sosiaalityöntekijän hakemuksesta antaa luvan lasta koskevan lääkärin tai muun asiantuntijan suorittamaan tutkimukseen.
 - Edellytyksenä luvan myöntämiselle on, että tutkimus on välttämätön lastensuojelutarpeen selvittämiseksi ja että huoltaja on kieltänyt tutkimuksen tekemisen.
 - Hakemuksen voi myös tehdä tilanteessa, jossa tulee selvittää, millaisia palveluja järjestetään (tästä löytyy KHO:n päätös). Hakemuksen voi siis tehdä esimerkiksi tilanteessa, jossa selvitetään lastensuojelun tarvetta, eli edellytyksenä ei ole lastensuojelun asiakkuus.
 - Hakemukseen tulee selvittää lapsen mielipide. Hallinto-oikeus kuulee ennen päätöksensä antamista huoltajia ja 12-vuotta täyttäneitä lasta. Erytisen kiireellisessä tilanteessa päätös voidaan antaa ilman huoltajan kuulemistä.
 - Jos hallinto-oikeus antaa luvan tutkimuksille, mutta lapsi kieltäytyy tutkimustilanteesta, tulee sovellettavaksi potilaslaki. Jos lapsi on riittävän kypsä päättämään omasta hoidostaan, hän voi kieltäytyä tutkimuksesta.
 - Hallinto-oikeutta olisi hyvä hyödyntää nykyistä enemmän tilanteissa, joissa toinen huoltaja kieltää lapsen asioissa toimimisen.
- Edunvalvojan hakeminen tutkimuksista päättämiseen liittyvässä asiassa on epävarmaa. Voi olla, ettei sitä myönnettäisi.
 - Edunvalvontaa koskevat lainkohdat:
 - Lastensuojelulaki 22 §: ”edellytyksenä on, että on perusteltu syy olettaa, että huoltaja ei voi puolueettomasti valvoa lapsen etua JA edunvalvojan määrääminen on tarpeen asian selvittämiseksi tai muutoin lapsen edun turvaamiseksi.
 - Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 10 § (jos ei lastensuojeluasialla, mennään tämän lain kautta): perusteltu syy olettaa, että huoltaja ei voi puolueettomasti valvoa lapsen JA edunvalvojan määrääminen on tärkeää alaikäisen edun turvaamiseksi
 - Edunvalvojan hakemuksen tekemiseen kannattaa käyttää aikaa ja perustella hakemus huolellisesti.

4. Mistä tiedän, milloin sijoitetun lapsen tilanteessa on kyse kasvatuksellisista rajoista ja milloin on tehtävä rajoituspäätös?

Voiko olla sijoituspaikan sääntönä esimerkiksi puhelimen luovuttaminen tietyille kellonajalle? Entä jos lapsi ei suostu sitä noudattamaan?

Miten nämä eroavat lastensuojelulaitoksessa ja perhehoidossa olevien kesken?

Vastaus:

- Sijaishuoltopaikan säännöt eivät oikeuta rajoitustoimenpiteiden käyttöön. Säännöissä ei voida mennä pidemmälle kuin mitä lastensuojelulaki oikeuttaa, vaikka lapsi ja huoltajat ne hyväksyisivät. Rajoitustoimenpiteitä ei voi perustaa sopimuksiin. Ei edes silloin, vaikka sosiaalityöntekijä olisi mukana.
- Jos kasvatukselliset säännöt rajoittavat lapselle kuuluvia perusoikeuksia, on kysymys rajoitustoimenpiteestä, josta on aina tehtävä päätös.
 - Päätöksentekijä vastaa siitä, että päätökset tehty asianmukaisesti.
- Rajoitustoimenpiteet sijaishuollossa eivät ole rangaistus. Käytetään, jos täyttyy lain edellytykset.
- Sijaishuoltopaikan sääntöjen tulee kasvattaa ja luoda turvalliset kasvuolosuhteet: esimerkiksi kotiintuloajat, ruokailuajat ja poissaoloista ilmoittaminen.
 - Säännöissä otettava huomioon muun muassa lapsen ikä, kehitystaso, tausta ja sijoitusperuste sekä jouston mahdollisuus.
 - Kasvatuksellisten sääntöjen tulee kehittyä ja muuttua iän mukana. Kasvatukselliset säännöt voivat muuttua rangaistukseksi esimerkiksi lapsen kasvaessa, jos käytetään samoja sääntöjä kaiken ikäisille. Huomioitava, että lapsen itsemääräämisoikeus kasvaa iän mukana.
 - Kasvatukselliset säännöt eivät saa mennä pidemmälle tai kestää pidempään kuin on tarkoitus.
- Esimerkki puhelimen käytöstä: lapsi voi käyttää puhelinta iän ja kehitystason mukaisesti. Jos puhelimen käytöstä aiheutuu haittaa (esim. uni tai koulunkäynti), eikä keskusteluista huolimatta rajaa itse käyttöä, voidaan miettiä rajoitusta. Sitä ennen pitää pyrkiä keskustelemaan ja sopimaan, että esimerkiksi tuo puhelimen yöksi pois ja saa sen aamulla. Ei voi jatkaa tätä kuitenkaan loputtomiin.
 - Jos puhelimen käytöstä ei aiheudu haittaa, puhelinta ei voi ottaa pois tai kieltää sen käyttöä. Puhelimen pois ottaminen ei saa toimia rangaistuksena.
- Kootusti: säännöissä huomioitava lapsen ikä ja kehitystaso, arvioitava lapsikohtaisesti ja joustettava tarvittaessa, säännöt/seuraamukset eivät saa olla kohtuuttomia, joukkoluonteisia tai nöyryyttäviä, ei mielivallan elementtejä.

5. Voiko sijaishuoltopaikka määrittää/päätää lapsen kotilomien ajankohdat?

Jos huoltajalla, sijaishuoltopaikalla tai sosiaalityöntekijällä on asiasta eriäviä näkemyksiä, tuleeko tehdä yhteydenpidon rajoittamispäätös?

Vastaus:

- Sosiaalityöntekijä on lapsen elämän kannalta ratkaisevassa asemassa (avainhenkilö) erityisesti sijaishuollossa olevan lapsen tilanteessa.
 - Lapsen pitäisi tietää, miten olla sosiaalityöntekijään yhteydessä ja sosiaalityöntekijän tuntee lapsi. Lapsella ei saa olla epäselvyyttä siitä, kuka prosessia vetää.
 - Sosiaalityöntekijällä tulee olla vahvasti ”langat käsissä” ja sosiaalityöntekijän tulee olla mukana määrittelemässä esimerkiksi kotilomia. Päätöksenteko-oikeus on sosiaalityöntekijällä.
- Yhteydenpito ja kotilomat tulisi olla asiakassuunnitelmassa sovittuja.
 - Jos tilanteessa on eriäviä näkemyksiä, voidaan viime kädessä miettiä rajoittamispäätöstä (lain perusteet).

- Sijaishuoltopaikat eivät voi lainvastaisesti määrittää esimerkiksi, missä lapsen tulisi kotiloman aikana olla tai kenen kanssa hän aikaansa viettää.
- Sijaishuoltopaikka ei määritä tai pääätä kotilomien ajankohdasta.
- Laitoksessa voidaan tehdä yhteydenpidonrajoittamispäätös (ypr) lyhyeksi aikaa kiireellisessä tilanteessa. Jos sosiaalityöntekijä on päätöksestä eri mieltä, hän voi lakkauttaa sen omalla päätöksellä.
- Jos sijaishuoltopaikalla ja sosiaalityöntekijällä vahvasti eriäviä näkemyksiä tulee miettiä sijaishuoltopaikan roolia ja viime kädessä paikan vaihtamista, jos se ei lapsen edunmukainen.
- Huomioitava on, että vanhemmat usein pelkäävät perhehoitoon sijoittamista, koska pelkona on lapsen menettäminen perhehoitajille. Esimerkiksi perhehoitaja rajoittaa vanhempiin yhteydenpitoa. Tässäkin sosiaalityöntekijän rooli on merkittävä, jotta lapsen oikeus pitää yhteyttä läheisiinsä säilyy.

6. Mikä on sosiaalityöntekijän vastuu tilanteessa, jossa asiakkaana oleva lapsi ei jonojen tai palvelun puutteen vuoksi pääse tuen (esim. psykologipalvelut) piiriin ja kunta kieltää palveluiden oston?

Vastaus:

- Sosiaalityöntekijällä ei ole tässä juridista vastuuta, paitsi jos sosiaalityöntekijä on laiminlyönyt velvollisuuden selvittää tai myöntää palveluja.
 - Sosiaalityöntekijä voi olla moraalisisä kriisissä, kun ajattelee lapsen etua ja esimerkiksi organisaatio kieltää palvelun hankkimisen.
- Jos kyse on välttämättömistä palveluista ja kunnalla ei niitä ole tarjolla, palvelut tulisi ostaa.
- Lastensuojelulaki 36 § 2 momentti: Jos lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä kirjaa asiakassuunnitelmaan lapselle tai vanhemmalle järjestettävät välttämättömät palvelut, kunnalle syntyy ehdoton palvelujen järjestämistä vastuu.
 - Asiakassuunnitelmaan kirjaaminen sitoo myös muuta sosiaalihuoltoa toimimaan, esimerkiksi päihdehuolto, vammaispalvelut.
 - Asiakassuunnitelman voi lähettää sille, joka päättää sosiaalityöntekijän tarkoittamista palveluista (ote asiakassuunnitelmasta laitettava osaksi päätöstä). Näin kunnan sisällä voi ikään kuin pakottaa palvelujen järjestämiseen. (lapsen ja aikuisten palvelut)
- Sosiaalityöntekijä voi myös järjestää monialaista palveluiden suunnittelua. Prosessinjohtajana sosiaalityöntekijä kutsuu muita ammattilaisia mukaan neuvotteluun miettimään, miten turvataan asiakkaalle hänen tarvitsemansa palvelut.

7. Mitä sosiaalityöntekijä voi ja mitä hänen tulee tehdä, jos hänen asiakasmääränsä lastensuojelussa on reilusti yli 35 asiakasta?

Vastaus:

- Sosiaalityöntekijä voi tehdä epäkohtailmoituksen Aluehallintovirastoon.
 - Sosiaalihuoltolaki 48 § (henkilökunnan ilmoitusvelvollisuus)
- Mitoituksella on haluttu laatua sosiaalityöhön ja sosiaalityöntekijät ovat paljon vartioina siinä, miten mitoituksen tarkoitus toteutuu.
 - Esimerkiksi sijaishuollon valvontaa on hankala tehdä, jos on liikaa asiakkaita.

- Mitoitusta koskevasta lainsäädännöstä säädetty lastensuojelulain 13 b §:ssä. Mitoitus koskee lastensuojelutyötä, ei sosiaalihuollon asiakkuuksia.
- Mitoitukseen ei lasketa esimerkiksi jälkihuollon asiakkaita, jotka ovat täyttäneet 18 vuotta. Alle 18-vuotiaat jälkihuollon asiakkaat lasketaan. Mitoitus ei saa vaarantaa jälkihuoltoa.
- Huomioitava, että lastensuojelua tarvitsevia lapsia ei saa pitää sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden asiakkuudessa.
 - Tässä tulee huomioida Perustuslaki 19 §: jokaisella oikeus palveluihin, lapset otettava asiakkaaksi.
 - Johdon ryhdyttävä lisäämään työntekijöitä ja esihenkilöiden ryhdyttävä toimenteisiin. Esihenkilöillä on tärkeä rooli.
- Vaatii sosiaalityöntekijöiltä rohkeutta ja olla yhteydessä valvovaan viranomaiseen eli Aviin.

8. Voiko sosiaaliohjaaja käsitellä ja toimia vastuutyöntekijänä lastensuojeluilmoituksen selvittämiseen liittyvissä asioissa?

Vastaus:

- Lastensuojeluilmoitus on yksi lastensuojeluasian vireille tulemisen tapa (lastensuojelulaki 26 §)
 - Asian tultua vireille kiireellinen lastensuojelun tarve on arvioitava välittömästi sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän toimesta → voi olla esimerkiksi sosiaaliohjaaja, jos hän on lastensuojelun sosiaaliohjaaja
 - Jos tilanteessa on selvitettävä mahdollista kiireellisen sijoituksen tarvetta, sen voi tehdä vain virkasuhteessa oleva sosiaalityöntekijä.
- Sosiaalihuoltolain 36 §:n mukaisen palvelutarpeen arvioinnin vastuutyöntekijänä tulee toimia tarkoituksenmukainen sosiaalihuollon ammattihenkilö (voi olla toimia myös sosiaaliohjaaja)
 - Palvelutarpeen arvioinnista vastaavan on oltava virkasuhteessa oleva sosiaalityöntekijä, jos kyseessä on erityistä tukea tarvitseva lapsi tai palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä selvitetään lastensuojelun tarve.
- Tiimissä, joka tekee palvelutarpeen arvioita, tulee olla riittävästi virkasuhteessa olevia sosiaalityöntekijöitä, jotta siirrot tapahtuvat asianmukaisesti, jos tarvitaan sosiaalityöntekijää.
- Tärkeää, että lastensuojeluilmoituksia käsittelevissä työntekijöissä olisi riittävästi virkasuhteessa olevia sosiaalityöntekijöitä

9. Jos lapsi on työntekijän, esimerkiksi kuraattorin, kanssa yhteydessä sosiaalihuoltoon tai antaa luvan ottaa yhteyttä sosiaalihuoltoon, onko kyseessä yhteydenotto?

Vastaus:

- Voi olla yhteydenotto, mutta kyse voi olla muustakin asiasta. Sisältö vaikuttaa asiaan.
 - Lastensuojelulaki 25 § velvoittaa tekemään lastensuojeluilmoituksen, mutta tästä huolimatta lastensuojeluilmoituksen tekeminen on ilmoittajan subjektiivinen arvio.
 - Lastensuojelulaki 25 a § (yhteydenotto sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi), on toinen tapa hoitaa lastensuojeluilmoitus (viitataan 25 §): yhteydenotto lastensuojeluilmoituksen sijasta, yhdessä vanhemman tai lapsen kanssa, viipymättä ja syyt ilmoitettava

- Kuraattori voi olla yhteydessä lapsen luvalla tai lapsen kanssa, jolloin kyseessä yhteydenotto sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi.
- Kyseessä voi olla myös puhtaasti konsultaatio tai yhteistyö. Keskustelun asiasisältö, muotoilut ja perustelut ohjaavat siihen, mistä on kysymys.
 - Lapsi ja kuraattori ovat esimerkiksi voineet sopia yhdessä, että he soittavat sosiaalihuoltoon ja kysyvät tiettyä asiaa.

**10. Tarvitseeko palvelutarpeen arvioinnin aloittamisesta tehdä hallintopäätös?
Mistä kaikesta tulee tehdä päätös palvelutarpeen arviota selvitettäessä?**

Vastaus:

- Tarkoituksenmukainen sosiaalihuollon ammattihenkilö ratkaisee, tuleeko tilanteessa aloittaa palvelutarpeen arviointi.
 - Laissa ei ole aivan selvästi sanottu sitä, kuka ratkaisun palvelutarpeen aloittamisesta tekee, vaan laissa säädetään ainoastaan siitä, kuka palvelutarpeen arvioinnista vastaa. Palvelutarpeen arvioinnista vastaa palvelutarpeen arvioimisen kannalta tarkoituksenmukainen sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain 3 §:ssä tarkoitettu sosiaalihuollon ammattihenkilö, jollei muualla laissa toisin säädetä. Erityistä tukea tarvitsevien lasten ja muiden erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä vastaa virkasuhteessa oleva sosiaalityöntekijä.
 - Lastensuojelulain esitöissä (252/2006 vp) puhutaan kuitenkin nimenomaan sosiaalityöntekijän ratkaisusta. Samoin oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että lastensuojelulain 26 § 5 momentin mukaan ratkaisun palvelutarpeen arvioimiseen ryhtymisestä 7 päivän määräajassa tekee sosiaalityöntekijä.
- Palvelutarpeen arviointi on asian selvittämiseen liittyvää hallintotoimintaa, eli siitä ei tarvitse tehdä muutoksenhakuelpoista päätöstä (ilmoitettava asianosaisille ja tehtävä merkintä asiakastietoihin).
- Asiakkuuden alkamisesta ei tarvitse tehdä päätöstä (merkintä asiakirjoihin on tehtävä).
- Hallintopäätös tulee tehdä palveluista ja tukitoimista.

11. Lapsi kotiutuu sijaishuollosta alaikäisenä ja hänelle on syntynyt jälkihuolto-oikeus. Siirtyykö lapsi välittömästi jälkihuollon asiakkaaksi vai jatkuuko hänellä avohuollon asiakkuus, jos lapsella ja perheellä on edelleen tarve ja perusteet lastensuojelun avohuollon asiakkuudelle? Voiko olla asiakkaana molemmissa? Mistä palvelut tällaisessa tapauksessa järjestetään/myönnetään, jälkihuoltona vai avohuollon tukitoimena? Entä jos lapsi vastustaa jotain tukitoimea tai asiakkuutta?

Vastaus:

- Lastensuojelun tarpeeseen täytyy vastata joko avohuollon tukitoimilla tai jälkihuoltona.
 - Kun huostaanotto ja sijaishuolto päättyy, lapsi siirtyy lähtökohtaisesti välittömästi jälkihuoltoon.
 - Jälkihuolto on subjektiivinen oikeus, mutta myös vapaaehtoinen palvelu, eli perheellä on mahdollisuus kieltäytyä jälkihuollosta.
 - Alaikäiset jälkihuollossa olevat lapset käytännössä rinnastetaan avohuollon asiakkuuteen.
 - Tarvittaessa tukea voidaan järjestää myös avohuollon tukitoimena. Keskeistä on, ettei lapsen asema saa heikentyä, oli sitten avohuollon tukitoimen tai jälkihuollon asiakkaana.

- Jälkihuollon sisältöä ohjaa jälkihuollon tarve ja tavoitteet, eli jälkihuoltoa voidaan tarpeen mukaan järjestää monen lain alla. Jälkihuolto tulee toteuttaa siinä laajuudessa kuin lapsi/nuori sitä tarvitsee.
 - Jälkihuollon voi järjestää monien eri lakien nojalla, kuten vammaishuolto tai terveystalvelut. Myös esimerkiksi avohuollon sijoitusta voi jatkaa jälkihuollon pykälällä.
 - Ratkaisevaa on jälkihuollon tavoitteet ja tarpeet sekä mitä tarpeita on ollut sijaishuollon aikana.
 - Lakien väliset rajat eivät ole ratkaiseva tekijä. Lapsen jälkihuollollinen tarve keskeisin.
- Jälkihuoltoa järjestetään asiakassuunnitelman perusteella, minkä vuoksi lapsen/nuoren oikeuksien kannalta on ratkaisevaa se, millä huolellisuudella jälkihuoltosuunnitelma on tehty.
 - Huomioitava myös, että jälkihuoltoon oikeutettuja ovat myös alaikäisen lapsen vanhemmat. Pelkkä lapsen vastustaminen ei vielä tarkoita sitä, että jälkihuoltoa ei voida ollenkaan järjestää. Etenkin alaikäisen kohdalla vanhemmille osoitettu jälkihuollon tuki voi olla tärkeässä roolissa lapsen kotona asumisen mahdollistumiseksi.
 - Huomioitava myös, että vaikka lapsi kieltäytyy jälkihuollosta, hänellä on viisi vuotta aikaa palata jälkihuollon piiriin. Nämä oikeudet selvitettävä aina lapselle ja huoltajille.

12. Mitä viiden vuoden määräaika jälkihuollossa tarkoittaa? Esimerkiksi nuori kotiutuu yli puolen vuoden sijoituksesta 15-vuotiaana, missä tilanteessa aloitetaan laskemaan viiden vuoden määräaika?

Vastaus:

- Jälkihuolto-oikeus jatkuu lähtökohtaisesti siihen asti, kunnes nuori täyttää 25 vuotta. Jälkihuolto-oikeus voi kuitenkin katketa, mikäli lapsi tai nuori ei ole ollut viiteen vuoteen lastensuojelun asiakkaana tai saanut itselleen tänä aikana jälkihuoltoon liittyviä palveluja tai tukea.
 - Lastensuojelulain 75 § 3 momentin mukaan velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viiden vuoden kuluttua siitä, kun lapsi on ollut viimeksi pykälän 1 momentissa tarkoitetun sijoituksen jälkeen lastensuojelun asiakkaana (tai alla kuvatusti: lastensuojelun tarpeessa), kuitenkin viimeistään, kun hän täyttää 25 vuotta.
 - Viiden vuoden määräaika aletaan siis laskea, jos lapsen/nuoren lastensuojelun (ml. jälkihuollon) asiakkuus tai tuen tarve päättyy kokonaan.
 - Lapsi/nuori voi sijaishuollosta päästyään esimerkiksi ensin kieltäytyä jälkihuollosta, mutta 5 vuoden järjestämisvelvollisuuden kuluessa hän voi muuttaa mieltään ja on edelleen oikeutettu jälkihuoltoon.
- Vaikka lapsi/nuori olisi alun perin kieltäytynyt jälkihuollosta, hän voi muuttaa mieltään ja palata jälkihuollon asiakkuuteen viiden vuoden ajan asiakkuuden päättymisestä, jos hän on alle 25-vuotias.
- Riippumatta lapsen iästä, viiden vuoden määräajan lasku alkaa siitä, kun lapsi on ollut viimeksi lastensuojelun asiakkaana sijoituksen päättymisen jälkeen. Varsinaisen lastensuojelun asiakkuuden lisäksi myös lastensuojelulliset tarpeet huomioidaan määräajan laskemisen alkamisessa.
 - Esimerkki: Lastensuojelun asiakkuus on päätetty, mutta lapsella on ollut senkin jälkeen lastensuojelullisia tarpeita, joihin vastattu sosiaalihuoltolain mukaisilla palveluilla. Tällaisissa tilanteissa viiden vuoden määräaika ei lähdetä laskemaan. Eli siten ei voi toimia, että viiden vuoden määräaika kuluisi umpeen tarjoamalla lapselle lastensuojelullisiin tarpeisiin muita tukitoimia. (Huom. lastensuojelulaki määrittää, milloin tulee olla lastensuojelun asiakkaana.)
 - Korkein hallinto-oikeus katsonut, että jälkihuolto voi olla myös muiden viranomaisten järjestämiä palveluita. Oleellista arvioida jälkihuollollista tarvetta, kun puhutaan vanhentumisajasta. Eli viiden vuoden määräajan laskemisen suhteen ohjaa vahvasti lapsen tarve ja se, millaisia palveluja ja

tukitoimia lapselle on järjestetty. Alaikäisten kohdalla voi olla vaikea tehdä rajaa, kun palvelujen sisällöt voivat olla samat.

- Jälkihuollollista tukea on voitu järjestää, vaikka lapsi ei ole nimenomaisesti itse asiakas. Jos esimerkiksi koko perheelle on järjestetty vanhemmuutta tukevia palveluita, lapsi on ollut osallisena vanhemmuutta tukevista palveluista kuuluessaan perheeseen.
 - Vahvasti ohjaa lapsen tarve.
- Lainsäätäjän tarkoitus: viiden vuoden määräajan laskemisen käynnistyminen edellyttää sitä, että asiakkuus on kerta kaikkiaan katkennut ja viisi vuotta on kulunut ilman mitään asiakkuutta, joka viittaa lastensuojelullisten tarpeiden olemassa oloon. Tällöin oikeutta palata jälkihuoltoon ei enää ole.
- Lisäkysymys: ”Kunnassa on päätetty, että jälkihuollon taloudellinen tuki maksetaan aikuissosiaalityöstä. Minä vastaan alaikäisen lapsen jälkihuollosta. Onko aikuissosiaalityö velvollinen maksamaan tukea lapsen vanhemmalle, jos minä olen tuen tarpeen arvioinut ja se on kirjattu ylös jälkihuollon suunnitelmaan?”
 - Vastaus: Jälkihuollon piiriin kuuluvat asiat voivat olla hallintorajat/eri toimijoiden rajat ylittävät, eli ne voivat tulla toisten toimijoiden järjestettäväksi. Kulut voivat silti tulla jälkihuollon maksettavaksi. Asiakassuunnitelma on keskeinen ja jos tuki on kirjattu asiakassuunnitelmaan, asiakkaalla on siihen oikeus. Aikuissosiaalityön ei ole pakko myöntää tukea, vaikka jälkihuollon työntekijä on sen kirjannut suunnitelmaan. Tällöin on työntekijöiden/esihenkilöiden toimesta mietittävä, kuka tuen järjestämisestä vastaa. Asiakkaan kannalta ei ole yleensä merkitystä, kuka tuen myöntää, mutta se on myönnettävä.

13. Voiko lastensuojelu velvoittaa lapsen/nuoren tai aikuisen huumeseuioihin?

Vastaus:

- Seuloissa on kyse henkilönkatsastuksesta, joka merkitsee puuttumista perus- ja ihmisoikeutena turvattuun keholliseen koskemattomuuteen ja itsemääräämisoikeuteen.
- Perustuslaki: ihmisoikeuksiin ja perusoikeuksiin puuttumisessa tulee olla lain kohdat, miksi puuttuminen tehdään.
- Kysymyksen suhteen keskeistä on, onko kyse avohuollosta vai sijaishuollosta.
- Jos lapsi tai nuori on sijaishuollossa, lastensuojelulain 66 a §:n (henkilönkatsastus) edellytysten täytyessä huumeseuolan (myös virtsa ja verinäytteet) voi tehdä. Tulee täytyä henkilönkatsastuksen ja rajoitustoimenpiteiden edellytykset.
 - Sosiaalityöntekijä ei päättä henkilönkatsastuksesta, vaan päätöksen tekee laitoksen työntekijä. Sosiaalityöntekijän tulee olla kuitenkin tietoinen asiasta.
 - Päätöksentekijä itse vastaa päätöksen lainmukaisuudesta. Vaikka sosiaalityöntekijä pyrkii velvoittamaan tai suosittamaan seulojen ottamista, päätöksentekijä itse ratkaisee.
- Jos lapsi on avohuollon sijoituksessa, ei henkilönkatsastusta voi tehdä, vaikka siihen olisi lapsen suostumus. Edes siis lapsen suostumuksella ei voi toteuttaa rajoitustoimenpiteitä, eikä näin ollen myöskään velvoittaa/painostaa/houkutella lasta huumeseuolaan. Näin ei siis voi toimia lapsen ollessa ylipäätään avohuollon asiakkuudessa.
- Vanhempien seulakäytännöistä:
 - Sijaishuollon suhteen vanhempien seuloihin velvoittamisesta ei löydy lakiin liittyviä ehtoja. Löytyy KHO:n ratkaisu, jossa yhteydenpidonrajoitusta koskeva 62 §:n 2 momentissa on todettu riittävä lailla säädetty peruste, jolla voidaan vaatia vanhemmalta lapsen tapaamisen edellytyksenä päihteettömyyden osoittamista. Kriteerinä objektiivinen peruste epäillä, että vanhempi käyttää

päihteitä. Esim. yhteydenpidon rajoittamisen purkamisen perusteena vanhemman päihteettömyys. Tällöin huolehdittava, että vanhemmilla on tosiasiallinen mahdollisuus antaa seulat (esim. ostettava ja maksettava). Jos vanhempi pystyy muutoin osoittamaan luotettavasti päihteettömyyden, seuloihin velvoittamiseen ei ole perusteita.

- Lapsen ollessa lastensuojelun avohuollon asiakkaana vanhempien seulat perustuvat aina suostumukseen eli vanhempaa ei voida velvoittaa seuloihin. Jos on vahva epäily päihteidenkäytöstä ja välttämätöntä selvittää asia, eikä vanhempi suostu, ryhdytään välttämättömiin toimenpiteisiin, kuten kiireellinen sijoitus (jos perusteet). Lakiperusteista mahdollisuutta velvoittaa seuloihin ei kuitenkaan ole. Vanhemmat voivat omasta tahdostaan käydä seuloissa.
- Henkilönkatsastus (66 a §): sijaishuollossakaan lasta ei voi pakottaa seuloihin (ei voi turvautua esim. kiinnipitoon). Terveystieteiden laitoksen perusteella voivat ottaa pakolla, mutta päätös siitä tehdään aina erikseen terveydenhuollossa.
- Jos on epäily huumeiden käytöstä, hoidossakaan ei voi kukaan päättää/velvoittaa antamaan seulaa. Lapsi voi sitä itse pyytää. Päihdehoidossa arvioivat, milloin lapsi voi itse päättää: hoidollinen syy, lapsen kehitystaso. Korostettava lapselle, että seulat ovat täysin vapaaehtoisia. Avohuollossa.
- Lapsen aidosta omasta halusta on mahdollista järjestää esim. seuloja, mutta sosiaalihuollon työntekijä ei saa millään tavalla ”houkutella” lasta seuloihin. Siis alisteisessa asemassa olevan lapsen suostumus on tulkittava tiukasti: miten voidaan olla varmoja, milloin lapsen suostumus on aito ja pätevä (ettei suostu siihen esim. peläten), tämä aina arvioitava. Siksi ei ole hyväksyttävää, että työntekijä ehdottelee seuloja avohuollossa olevalle lapselle/nuorelle ja tämän myöntyessä tulkitsee sen suostumuksena.
 - Oikeusasiamies suhtautuu erittäin kielteisesti, että avohuollossa seulat perustuisivat lapsen suostumukseen!

14. Jos tulee lastensuojeluilmoitus, onko automaattisesti selvitettävä palvelutarpeen arvion yhteydessä lastensuojelun tarve? Vai onko ilmoituksen sisältö keskeisin asiaan vaikuttava tekijä?

(tätä vastausta ei ehditty käsitellä foorumissa, mutta lainsäädännön asiantuntijat ovat vastanneet kysymykseen kirjallisesti)

Vastaus:

- Lastensuojelulain 26 § 2 momentin mukaan lastensuojeluasian vireille tulon jälkeen sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän on arvioitava välittömästi lapsen mahdollinen kiireellinen lastensuojelun tarve.
- 3 momentin mukaan on lisäksi tehtävä sosiaalihuoltolain 36 §:n mukainen palvelutarpeen arviointi, jollei arvioinnin tekeminen ole ilmeisen tarpeetonta. Palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä selvitetään lastensuojelun tarve, ellei asia ole selvästi luonteeltaan sellainen, ettei lastensuojelun tukitoimia tarvita.
- Lapsen kiireellinen lastensuojelun tarve on siis aina arvioitava välittömästi. Sen sijaan siihen, täytyykö asiassa tehdä palvelutarpeen arvion yhteydessä tehtävä lastensuojelun tarpeen arvio, vaikuttaa ilmoituksen sisältö, sillä laki mahdollistaa sen, ettei arviointia tehdä, jos on selvää, ettei lastensuojelun tukitoimia tarvita (esim. jos asiaa on vastikään selvitetty eikä lastensuojelun tarvetta ole todettu, ja tämän jälkeen saapuu uusi ilmoitus sellaisesta asiasta, joka selvityksessä on jo käyty läpi). Lastensuojeluilmoitus voi olla myös ilmeisen aiheeton, jolloin lastensuojelun tarvettakaan ei lähdetä selvittämään.

15. Sijoitetusta lapsesta tulee tehdä ilmoitus (yleensä sosiaalitoimeen) kunnasta A kuntaan B, johon hänet sijoitetaan. Mitä rekisteriä näistä kunnan B tulee pitää ja mitä/missä tiedot tulee säilyttää? Miten kunta B voi luovuttaa tietoja muiden toimijoiden, kuten koulun tai terveydenhuollon käyttöön? Jos lomakkeella esimerkiksi todetaan, että tarvitsee koulussa erityisopetusta tai tietoja tarvitaan laskutuksen tekemistä varten. (tätä vastausta ei ehditty käsitellä foorumissa, mutta lainsäädännön asiantuntijat ovat vastanneet kysymykseen kirjallisesti)

Vastaus:

- Jos lapsi on sijoitettu jonkin muun kuin sijoituksen tehneen kunnan alueelle, sijoittajakunnan tulee ilmoittaa tarvittavien lapsen palvelujen ja tukitoimien järjestämiseksi sekä sijaishuoltoapaikan valvonnan toteuttamiseksi lapsen sijoituksesta ja sen päättymisestä sijoituskunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jonka on pidettävä rekisteriä alueelleen sijoitetuista lapsista.
- Lastensuojelulain 78 §:ssä on korostettu sijoittajakunnan ja lapsen sijoituskunnan yhteistä vastuuta järjestää sijoitetulle lapselle hänen tarvitsemansa palvelut ja tukitoimet. Kysymys on paitsi palvelujen järjestämisestä ja niistä aiheutuvien kustannusten korvaamisesta myös erityisesti sijaishuollon valvonnasta ja sen toteuttamisesta.
- Rekisteristä tulee ilmetä ainakin sijoitetun lapsen henkilötiedot, sijoittava kunta, lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ja hänen yhteystietonsa sekä tiedot sijoituspaikasta. Sijoittajakunnan on ilmoitettava rekisterinpitäjälle myös mahdollisista sijoituksen muutoksista. Muutoksia voi olla esimerkiksi sijaishuoltoapaikan muuttaminen, sijoituksen päättymisen tai lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän vaihtuminen.
- Rekisterin pääasiallinen käyttötarkoitus on turvata sijoitetulle lapselle hänen tarvitsemansa palvelut sijoituskunnassa. Rekisteriin tulisi merkitä tätä tarkoitusta varten palvelujen tarvetta kuvaavia tietoja ainakin niistä palveluista, joita lapselle asiakassuunnitelman mukaisesti tulee järjestää. Palvelujen tarvetta kuvaavat tiedot eivät voine kuitenkaan olla kovin yksityiskohtaisia. Ne voisivat kuvata esimerkiksi tarvetta varhaiskasvatukseen, avustajapalveluihin tai apuvälineisiin. Rekisteriin ei voida kerätä muita arkaluonteisia lapsia koskevia tietoja.
- Tietojen luovuttamista rekisteristä ei voida tehdä yleisesti siten, että esimerkiksi kaikkien sijoitettujen kouluikäisten lasten tiedot oma-aloitteisesti luovutettaisiin opetustoimen käyttöön, vaan tietojen luovuttamisen on perustuttava siihen, mitä palveluja sijoitetulle lapselle on ilmoituksen mukaan tarve järjestää. Esimerkiksi varhaiskasvatuksen palveluja tarvitsevien lasten osalta tulee voida poimia rekisteristä vain näitä tiettyjä lapsia koskevat tiedot ja luovuttaa ne varhaiskasvatuksen käyttöön.
- Laskutukseen kuntien välisessä perinnässä voidaan rekisterin tietoja käyttää (koskee siis terveydenhuollon palveluja ja opetuksen kustannuksia).

16. Ajoittain vastaanotamme lastensuojeluilmoituksen, joka on päätynyt poliisitutkintaan ja poliisi kieltää sosiaalitoimea kertomasta asiaa asianomaisille. Sosiaalitoimen olisi kuitenkin välttämätön selvittää, vaarantuuko lapsen oleminen kotona ja vaatiiko tilanne välittömiä toimia. Huomioiden, että poliisitutkinta voi kestää useita kuukausia ja tällöin lastensuojeluilmoitus voi jäädä käsittelemättä poliisitutkinnan vuoksi. Miten toimitaan edellä mainitussa tilanteessa, jos lastensuojeluilmoituksessa tulee ainoastaan poliisitutkintaan liittyvä asia esille, eikä poliisin toiveesta asiaa voida ottaa käsittelyyn?

Vastaus:

- Lastensuojelussa noudatetaan lastensuojelulain säännöksiä. Poliisin tai muiden viranomaisten kieltö tai toiveet eivät voi vaikuttaa lainsäädännön noudattamiseen, eli esimerkiksi lastensuojeluasiaa ei voi jättää noudattamatta poliisin pyynnöstä. Vireille tulon johdosta on ryhdyttävä niihin toimenpiteisiin, joihin laki ohjaa.
 - Velvollisuuteen selvittää lastensuojelun tarve ei voi poliisi vaikuttaa (esim. lastensuojelun selvitettävä, onko kiireellinen tarve, johon pitää reagoida)
 - Poliisi ei voi velvoittaa, että tehdään päätös yhteydenpidon rajoittamisesta tai kiireellinen sijoitus. Poliisi ei myöskään voi velvoittaa, että kiireellistä sijoitusta lykätään, että saadaan esim. vanhempi kiinniotettua.
 - Poliisilla on omia keinoja turvata esitutkintaa, eikä se ole lastensuojelun velvollisuus.
- Poliisin näkemykset otetaan huomioon, esim. tietojen antamisessa. Tehdään yhteistyötä, keskustellaan ja konsultoidaan. Poliisille ilmoitetaan, mitä lastensuojelun on tehtävä tilanteessa, esim. selvittäminen.
- Julkisuuslaki 11 §:n 2 momentti voi mahdollistaa ilmoittamatta jättämisen (tiedonsaannin rajoittaminen), jos perusteet täyttyvät (ratkaisevaa, ketä poliisiasia koskee).
 - Asianosaisilla on aina tiedoksisaantioikeus. Lastensuojeluasian vireille tulon voi salata, jos perusteet täyttyvät.
 - Jos lapsi asuu molempien huoltajien kanssa ja poliisiasia koskee toista, ollaan yhteydessä molempiin, koska koskee perhettä ja esimerkiksi käydään tapaamassa.
 - Pohdittava, aiheutuuko lapselle vaaraa, jos kerrotaan? Tätä mietittävä, kun ratkaistaan, annetaanko tieto (Julkisuuslaki). Tämä sama huomioida tilanteessa, jossa toinen huoltaja kieltää, ettei toiselle huoltajalle kerrota.
- Jos kyse asiakirjoista: julkisuuslaki ja laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista ohjaa, miten tietoja luovutetaan. Julkisuuslaki 15 §, jos siirretään poliisille. Oikeuspsykiatrisella jos tutkittu, ovat osa esitutkintaa ja niistä päättää vain poliisi.
- Päätöksentekijä itse vastaa!